

УДК 94(438)

Наталія Григорук

**ПАРЛАМЕНТСЬКІ ВИБОРИ І ДІЯЛЬНІСТЬ
УКРАЇНСЬКОЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ У ВІДНІ В 1907–1911 РР.***

Це дослідження висвітлює діяльність українського парламентського представництва у Відні крізь призму національно-політичних реалій Австро-Угорщини. Аналізує особливості виборчого процесу в Галичині в 1907–1911 рр. і визначає основні напрямки діяльності українських депутатів Галичини у віденському парламенті. З'ясовано роль української парламентської репрезентації у розвитку національного руху, виборчої кампанії та практичної діяльності віденського парламенту в українському питанні.

Ключові слова: австрійський парламент, вибори, діяльність, Галичина, Відень.

Українська репрезентація в парламенті утворила Русько-український клуб. Про необхідність утворення такого об'єднання йшла мова на нараді ширшого Народного комітету національно-демократичної партії у Львові, яка відбулася 6 червня 1907 року. В ході обговорення постало питання про утворення спільного парламентського клубу з москвофільськими депутатами [9, с. 444]. Новоутворений клуб налічував 30 депутатів. До нього увійшли представники націонал-демократів, радикалів, москвофілів і 5 буковинських депутатів. До клубу належали національні демократи: Ю. Романчук, Є. Олесницький, К. Левицький, Т. Окуневський, Г. Цеглинський, Є. Петрушевич, О. Колесса, С. Дністрянський, В. Охримович, Є. Левицький, Т. Войноровський, Д. Стахура, С. Онишкевич, В. Будзиновський, Й. Фоліс, М. Петрицький, Т. Старух; радикальну партію представляли К. Триловський, Л. Бачинський, М. Лагодинський; русофіли (москвофіли) – М. Король, В. Давидяк, В. Курилович, Д. Марков, М. Глібовицький; буковинські депутати – М. Василько, Є. Пігуляк, І. Семака, А. Лукасевич і М. Спинул. Лише соціал-демократи С. Вітик і Я. Остапчук вступили до загально австрійського соціалістичного клубу.

Депутати парламенту Ю. Романчук та М. Василько були ініціаторами щоби русофільських послів приєднати до майбутнього українського парламентського клубу. Логіка була такою, що «...русифільські послі будуть нам у клубі менше шкідливі, як поза клубом» [21, с. 26–27]. К. Левицький називав ці міркування теоретичними, оскільки практика відносин москвофілів з іншими українськими партіями та організаціями показувала, що про майбутню єдність не може бути й мови. Орган національних демократів газета «Діло» писала з цього приводу: «...наші послі не схотять для п'ятох русофілів торгувати чистотою нашої національної ідеї» [22]. З свого боку професор М. Грушевський, знову ж таки у «Ділі» називав формування українського клубу у віденському парламенті «маніфестацією єдності й солідарності українства австрійського і російського» [21, с. 27]. Що ж до позиції москвофільського напрямку, то її видно з газети «Галичанин», котра назвала входження москвофільських послів до національного парламентського клубу зрадою «русской народной идеи»... [23].

Новоутворений парламентський клуб уже в перший день роботи парламенту, 20 червня 1907 р., склав заяву, в якій висловився за національно-територіальну автономію українських земель в Австро-Угорській державі, виступив проти існуючої крайової автономії і за зменшення «заступництва» українського народу протизаконними виборчими махінаціями [24, с. 649].

Особливу позицію з приводу державно-територіального устрою Австро-Угорщини і поділу Галичини на Східну і Західну займав депутат від Буковини М. Василько. За його словами, українці в Галичині виступають проти того, щоб перетворити державу на федерацію автономних країв, вимагають автономії народів: «Щойно тоді буде вдоволений український народ стояти на стороні сходу Австрії, за яким живе двадцять п'ять його братів у сусідній державі. А тепер австрофільські симпатії між російськими українцями придавлюються польською рукою...» [21, с. 130].

Відразу після перших засідань і нарад у віденському парламенті стали впливати один за одним факти свавілля галицьких урядовців, як в процесі підготовки до виборів, так і в ході їх проведення. Послі критикували намісника Галичини графа А. Потоцького, з персоною якого пов'язували передвиборчу ситуацію [9, с. 448].

Українські депутати у Відні вимагали, щоб питання про хід виборів і зловживання галицької влади поставити на порядок денний у парламенті. Та їхні ідеї не знайшли у палаті депутатів відповідної більшості. І тоді українці під проводом депутата М. Василька склали протест у такий спосіб: вони проспівали український національний гімн «Ще не вмерла Україна» і «Не пора» у залі

* Продовження статті. Початок статті у «Наукових записках Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія». 2017. В. 1. Ч. 1. С. 56–59.

парламенту. Занепокоєні міністри вийшли із залу засідань парламенту, а здивовані посли інших націй не знали, що мають робити [9, с. 451]. Ставлення до цієї акції українських представників у парламенті було різним. Зокрема, М. Грушевський вважав, що це був відчайдушний крок, оскільки уряд не давав жодних відповідей на скарги українських депутатів, проте цей крок свідчив і про слабкість українського представництва, на яке не звертали особливої уваги представники австро-німецької та угорської більшості [25, с. 344].

За словами К. Левицького, цей крок українських парламентарів був протестом співом поневоленої душі українського народу, котрого не зрозумів перший австрійський парламент загального голосування. Не дивно, що проти українських депутатів у парламенті виступали представники «кола польського», що не підтримували українців представники християнсько-суспільного клубу, але українці були здивовані, чому їх не підтримували брати-слов'яни: чехи, словенці, хорвати. На думку К. Левицького, «...се було для нас новим причинком до науки про слов'янофільство...» [9, с. 451].

5 липня 1907 р. Русько-український парламентський клуб зібрався на засідання для накреслення подальшої діяльності і тактики українського посольського представництва. У прийнятій програмі зазначалося, що «Український клуб» у Відні буде займати опозиційну позицію щодо уряду до того часу, поки не будуть створені умови для самостійного розвитку українського народу [9, с. 452].

Того ж дня у парламенті виступив Ю. Романчук, який заявив про необхідність скасування куріальної системи при виборах послів до галицького сейму. Він поставив вимогу збільшення представництва українців у сеймі. Ю. Романчук звинуватив уряд у непослідовності і заявив, що український народ буде і надалі домагатись загальних виборів до сейму [9, с. 452].

Під тиском українських депутатів віденський уряд змушений був предметніше займатись українськими справами. Про це свідчить той факт, що українські парламентарії були запрошені прем'єр-міністром бароном Беком на конференцію. У ній взяли участь Ю. Романчук, М. Василько, К. Левицький, К. Трильовський, В. Давидяк. Прем'єр-міністр заявив про своє бажання ближче ознайомитися з українською парламентською репрезентацією і її вимогами [9, с. 452].

До кінця 1907 р. центральний уряд у Відні змушений був піти на певні зміни на користь українців у Галичині. Їх можна звести до таких положень: 1) в університетській справі: а) відкрити дві кафедри з українською мовою викладання; б) «вписи і карні слідства мають бути для українців-студентів в українській мові»; в) присягу і матрикуляційну треба виголошувати тільки українською мовою; 2) віденський уряд обіцяв допомогу «Просвіті», в тому числі і матеріальну; 3) створювався початковий фонд для майбутнього українського парцеляційного банку; 4) «полагодження справи урядової мови в громадах»; 5) віденський уряд обіцяв вплинути на вирішення сеймової реформи, тобто ліквідувати куріальну систему по виборах до галицького сейму [26].

Реакція українських політичних сил на проголошені рішення Відня була позитивною. Деякі з них, наприклад, українські соціал-демократи, вважали ці поступки мізерними. Щодо польської громадськості, то її реакція була різко негативною. Окремі польські газети писали про те, що обіцяні Беком поступки українцям, це «четвертий поділ Польщі» [27]. У цілому ж, позиція українських сил зводилась до того, що «... порушене польськості Галичини означає перші кроки до великого історичного діла Австрії, перебудови її на засаді національної автономії, означає перші почини до поділу Галичини» [26]. Зрозуміло, що питання про поділ Галичини віденським урядом не ставилось, а розгляд української справи був наслідком діяльності української репрезентації у парламенті, суспільно-політичного руху українців у краї.

Зрозуміло, що робота українського представництва у парламенті не вичерпувалась питаннями національно-політичного характеру. Працювали вони і над законопроектами щодо економічної і фінансової політики, а, особливо, податків. Усунення податків котрі надмірно, або несправедливо обтяжують населення, лідер національних демократів К. Левицький назвав «новочасним змаганням соціальних політиків». Що ж до позиції УНДП, то у питанні якою має бути податкова політика держави вони стояли на двох загальних засадах: 1) мінімальне оподаткування, або звільнення від податків дрібних господарських одиниць; 2) прогресивно вище оподаткування заможних господарських одиниць [28, с. 3].

На переломі 1907 р. перед українськими депутатами гостро постало питання виборчої реформи галицького сейму. До порозуміння з поляками у цьому питанні справа не дійшла. Кожна сеймова сесія була доказом безсилля «Руського клубу», який останніми роками налічував 13 послів і протидівав 135 об'єднаним польським послам. Вибори до сейму відбулися 25 лютого 1908 р. в обстановці зловживань і насильства [9, с. 468].

Уже 6 березня 1908 р. у Львові відбулися конференції українських депутатів до парламенту і сейму з метою розгляду політичної ситуації, яка створилася довкола виборів. Український парламентський клуб констатував, що уряд не змінив ворожого ставлення до українського народу.

У зв'язку з цим клуб висловив обурення і постановив пристосувати свою подальшу тактику відповідно до політики уряду.

Діяльність української репрезентації в австрійському парламенті впливала і на ситуацію в галицькому сеймі. 21 травня 1908 р. у парламенті проходило слухання справи про характер зловживань при останніх виборах до сейму у Галичині. Серед інших виступив і посол В. Будзиновський. Характеризуючи політичну ситуацію в краї він назвав керівників галицьких москвофілів – звичайними шпигунами, а дії польських сил як такі, що систематично працюють над тим, щоби довести український народ до революції. Однак висновок, про причини такого стану, примусив депутатів похвилюватись. В. Будзиновський заявив, що «... вся вина у цьому ділі лежить у Відні, а саме у габсбурзькому орлі, сказав він, повертаючись у сторону геральдичного знака, а щоби добитись спокою, треба цьому орлові вирвати його кігті...» [21, с. 110]. Ситуацію у залі засідань спростив чеський депутат Т. Масарик, котрий сказав, що українським депутатам, увійшовши упродовж короткого часу шляхом агітації до австрійського парламенту, треба ще стати добрими політиками, мати терпеливість і починати з малої політичної роботи. А польським депутатам нагадав, що найгіршою є політика помсти [21, с. 110].

Депутат Є. Олесницький, який виступав на цьому засіданні від імені Українського парламентського клубу, зробив заяву відносно становища українських депутатів у Галицькому сеймі. Він заявив, що сейм у даному складі не може вирішити жодних проблем українського населення. Поставлені українськими депутатами у Відні завдання, які необхідно було вирішувати, можна звести до таких: 1) нова виборча реформа до сейму у Галичині; 2) реформа місцевої адміністрації; 3) самоврядування українців і поляків на засадах рівноправності [9, с. 501]. Українські політики називали ці завдання «Трилогією політичного майбутнього». Актуальними ці питання залишалися і в наступному році. У руслі цих вимог 16 вересня 1909 р. посол парламенту К. Левицький намагався прискорити введення нової системи виборів до сейму.

2 квітня 1908 р. розпочала роботу чергова сесія австрійського парламенту. Український парламентський клуб виступив з критикою діяльності галицької адміністрації. Від імені клубу доповідав посол Л. Цегельський.

На цій же сесії розглядалося питання про набір контингенту рекрутів. З українських депутатів з цього питання виступив Т. Окуневський. Він зробив закид, що армія в державі служить не для охорони свободи, а для охорони гніту, – адже у Галичині немає виборів, де б не застосовувалась військова сила [9, с. 474]. Однак палата депутатів все ж таки вирішила питання так, як того вимагав уряд – збільшення контингенту рекрутів. Щоправда, передбачалось грошове відшкодування для окремих родин, чії представники відбули на військову службу.

Палата депутатів розглядала також як окреме питання збільшення контингенту рекрутів, що були призвані для несення кураєвої оборони. З українських депутатів слово брали М. Петрицький і А. Лукасевич. Зрозуміло, що і тут голосували проти зростання кількості військових. Лише двох голосів не вистачило, щоби пройшла пропозиція українців. Як стверджує К. Левицький, завдяки внесению депутата І. Семака збільшено допомогу для родин резервістів [9, с. 478].

Однак питання збільшення війська не зняли з порядку денного. 10 березня 1909 р. палата депутатів скликала нову сесію, на якій, Український клуб постановив голосувати проти збільшення контингенту рекрутів і не керуватися в цьому питанні державним австрійським патріотизмом. Однак прем'єр-міністр у своїй промові підкреслив, що було б невиправданою помилкою «підкопувати підвалини значення і сили парламенту». Цим політичним маневром він прагнув схилити палату депутатів до ухвалення контингенту рекрутів, що було в інтересах зовнішньої політики Угорщини. Від українських представників на сесії палати депутатів виступив К. Трильовський, який заявив, що українці не підтримують збільшення кількості військових [9, с. 509].

Отже, Український парламентський клуб продемонстрував своє незадоволення політикою мілітаризації, якою була охоплена Австро-Угорщина. Показовим є те, що ця тактика проводилась в умовах загрози війни, перед якою стояла Європа. У квітні 1908 р. в Галичині знову загострилася політична ситуація. Це викликано вчинком М. Січинського. 14 квітня 1908 р. президія Українського парламентського клубу виголосила заяву з приводу вчинення замаху на А. Потоцького, у якій зазначалося, що причиною замаху є пануюча в Галичині політична система: довголітній гніт та нестерпна сваволя адміністрації, і саме це призводить до народних заворушень [9, с. 476].

До важливих питань, піднятих українськими репрезентантами в австрійському парламенті, належало питання вживання української мови. 11 червня 1909 р. депутат К. Левицький подав офіційний запит до уряду щодо рівноправності мов (української і польської) у галицьких судах. У результаті міністр Гохенбургер видав розпорядження до президії вищого суду крайового у Львові, згідно з яким вживання руської мови у судочинстві було таким же можливим, як і польської [9, с. 517–518]. Незважаючи на те, що постанова мала зобов'язуючий характер, її, здебільшого, не дотримувалися.

Проте робота українського депутатського клубу у Відні утруднювалася діяльністю п'яťох депутатів-москвофілів, які домагалися у парламенті визнання галицьких українців за російський народ, а російську мову як крайову. Один з москвофільських депутатів Д. Марков на першій сесії парламенту навіть зробив спробу виступити російською мовою. Безнадійно втративши у боротьбі з українством свої колишні позиції, москвофіли все більше відмежовувалися від українського політичного табору, схиляючись до угоди з польськими політичними колами. Вихід москвофілів із спільного з українськими національними силами парламентського клубу пришвидшили й події у Львові. 15 липня 1907 р. на з'їзді представників москвофільської партії прийнято рішення щоби посли «вибули із клубу руських сепаратистів» [21, с. 28].

Заявивши про те, що в Галичині є два руські народи – росіяни і українці, москвофіли 8 жовтня 1907 р. в новообраному сеймі виступили за об'єднання з польськими депутатами. Отож вони розірвали стосунки з представниками українських політичних партій і вийшли з парламентського посольського клубу. З виходом москвофілів парламентський депутатський клуб остаточно перейменовано на «Український». Слідом за москвофілами влітку 1909 р. вийшли з «Українського клубу» буковинські депутати і утворили окремих клуб [29]. Отже, колишній спільний «Русько-український клуб» перетворився на «Український клуб» депутатів Галичини. Він налічував 20 осіб. Всередині клубу сталися зміни. Національний демократ В. Охримович відмовився від мандата і на його заступив В. Стефанік, член радикальної партії. Трохи згодом вийшов з «Українського клубу» радикал К. Трильовський, а вступив національний демократ Л. Цегельський [29]. Отже, безпосередньо перед розпуском парламенту «Український парламентський клуб» налічував 20 членів: 17 національних демократів і 3 радикали. Головою клубу обрано К. Левицького, заступниками Т. Окуневського і Є. Петрушевича, секретарем – Л. Цегельського.

5 квітня 1911 р. «Український парламентський клуб» в газеті «Діло» надрукував звернення «Русини Галицької землі!» [30]. У зверненні українські депутати звітували про свою діяльність за 1907–1911 рр., а саме: 1) клуб голосував проти нового бюджету і проти нових рекрутських наборів; 2) за вимогою клубу знято з посад кількох старост і комісарів, які зловживали даною їм владою; 3) не допустив нового податку на алкогольні напої; 4) виступав проти підвищення податку на землю; 5) виступав за звільнення від заробітного податку дрібних ремісників та від ґрунтового – малоземельних селян; 6) за сприяння клубу скасовано оплату від судових доручень; 7) уряд виділив кошти на господарські потреби українців; 8) за вимогою клубу уряд почав готувати закон про зменшення часу військової служби до двох років, про введення нового справедливого кримінального права у війську; 9) українським послам вдалося домогтися деяких військових пільг; 10) у соціальному плані теж досягнуто певних результатів, зокрема: введення пенсій для робітників; прийнято закон про «надомництво», який давав право на існування дрібній торгівлі; 11) змінено закон щодо політичних товариств; 12) у культурному плані клуб домагався заснування українського університету у Львові; 13) на пропозицію українських депутатів Ю. Романчука обрано віце-президентом Палати Послів [31]. Отже, це означало, що у Відні визнали українську парламентську репрезентацію за важливий окремий політичний чинник.

Список використаних джерел

21. Левицький К. Українські політики. Сильвети наших давніх послів і політичних діячів 1907–1914 рр. Друга частина. Львів, 1937. С. 26–27. 22. Діло. 8 червня 1907. 23. Галичанинъ. 10 червня 1907. 24. Загальна Українська Енциклопедія. Львів; Станіслав; Коломия, 1933. Т. 3. С. 649. 25. Грушевський М. На українські теми: Два роки галицької політики // ЛНВ. 1903. Т. 47. С. 344. 26. Земля і воля. 8 листопада 1907. 27. Słowo Polskie. 1907. 15 pazdz. 28. Левицький К. Діяльність нового парламенту в справах податкових. Львів: Накл. ред. «Діла». С. 3. 29. Діло. 1 квітня 1911. 30. Діло. 5 квітня 1911. 31. Діло. 5 липня 1911.

References

21. Levyts'kyu K. Ukrayins'ki polityky. Syl'vety nashykh davnykh posliv i politychnykh diyachiv 1907–1914 rr. [Ukrainian politicians. The silhouettes of our longtime ambassadors and politicians of 1907–1914.]. Druha chastyna. L'viv, 1937. S. 26–27. 22. Dilo. 8 chervnya 1907. 23. Halychanyn. 10 chervnya 1907. 24. Zahal'na Ukrayins'ka Entsyklopediya [General Ukrainian Encyclopedia]. L'viv; Stanislav; Kolomyia, 1933. T. 3. S. 649. 25. Hrushevs'kyu M. Na ukrayins'ki temy: Dva roky halyts'koyi polityky [On Ukrainian themes: Two years of Galician politics]. LNV. 1903. T. 47. S. 344. 26. Zemlya i volya. 8 lystopada 1907. 27. Słowo Polskie. 1907. 15 pazdz. 28. Levyts'kyu K. Dyal'nist' novoho parlamentu v spravakh podatkovykh [The activities of the new parliament on tax matters]. L'viv: Nakl. red. «Dila». S. 3. 29. Dilo. 1 kvitnya 1911. 30. Dilo. 5 kvitnya 1911. 31. Dilo. 5 lypnya 1911.

Nataliya Hryhoruk

PARLIAMENTARY ELECTIONS AND ACTIVITIES UKRAINIAN REPRESENTATION IN VIENNA IN 1907–1911

This study highlights the activities of Ukrainian parliamentary offices in Vienna through the prism of national political realities of Austria-Hungary. Analyzes peculiarities of the electoral process in

Galicia in 1907–1911rr. Ddetermines and main activities of Ukrainian Galicia ambassadors in Vienna Parliament. The role of Ukrainian parliamentary representation in the development of the national movement, the election campaign and practice of Parliament in Vienna ukrainian issue.

Key words: Austrian parliament, elections, activities, Galicia, Vienna.

УДК 94:32(477:438)

Ольга Білобровець

ВІДОЗВА ТИМЧАСОВОГО УРЯДУ ДО ПОЛЯКІВ 1917 Р. У ПОЛЬСЬКІЙ СУСПІЛЬНІЙ ДУМЦІ В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано публічну реакцію польського суспільства в Україні і за її межами на події російської буржуазно-демократичної революції 1917 р. і відозву Тимчасового уряду до поляків про забезпечення прав польського народу на незалежність і об'єднання усіх земель з виходом до моря. Польські політичні і громадські діячі, публіцисти, представляли на зібраннях, у пресі основні напрямки суспільної думки: національний, демократичний і соціалістичний, незважаючи на міжпартійну боротьбу, загалом підтримали російські демократичні сили, зміну влади і позитивно сприйняли відозву до польського народу, сподіваючись на реалізацію національних прагнень незалежної і об'єднаної держави.

Ключові слова: Лютнева революція, відозва до поляків, суспільна думка, Тимчасовий уряд, Україна.

Реалізація національних ідей, у яких втілені прагнення народу, найчастіше відбувається у кризові, переломні моменти історії. Революційні події лютого 1917 р. в Російській імперії стали черговим поворотним етапом в долі польського народу. Відозва Тимчасового уряду від 17 березня 1917 р. про надання права польському народу на незалежність і об'єднання усіх польських земель, викликала бурхливу реакцію польських політичних кіл і громадськості, сподівання на реалізацію відновлення польської державності, активізацію польського суспільно-політичного життя.

Вивченням революційних подій 1917 р. в Росії і їх впливу на польське громадсько-політичне життя займались польські, російські й українські історики. Найбільш повно участь поляків в революції 1917 р. досліджено у працях В. Найдус [1], Й. Зелінського [2], А. Манусевича [3]. Активізацію польського суспільно-політичного життя під впливом революції вивчали Я. Калакура [4], Д. Тарасюк [5], М. Потапенко [6] та ін.

Завданням цієї статті є з'ясування публічної реакції польського суспільства на революційну зміну влади і на відозву Тимчасового уряду до поляків від 17 березня 1917 р., виражену політичними лідерами, громадськими активістами, публіцистами в Україні і за її межами та врахування її практичній діяльності.

Крім величезних кривавих втрат і руйнації, Перша світова війна змінила долю польського народу, давши йому надію на реалізацію національного визволення. На початку війни в Росії таким об'єднуючим весь польський народ актом стала відозва верховного головнокомандуючого, великого князя Миколи Миколайовича, яка оголошувала польський народ «вільним у своїй вірі, мові і самоуправлінні». Будучи фактично декларацією, висловленою однією з офіційних, але не перших осіб, відозва давала полякам надію на впровадження автономії для поляків в межах Російської імперії і об'єднання всіх польських земель.

Подальший хід війни, окупація Німеччиною польських земель і проголошення незалежності Королівства Польського змінили ситуацію з вирішення польського питання. Розчарування польського суспільства через невиконання обіцянок російською владою реалізації автономії привело до утвердження думки щодо необхідності незалежності Польщі. Визначальним пунктом стало падіння царату і утвердження нової демократичної влади. Обережно до цієї події поставились представники національного напрямку (народові демократи), які раніше активно підтримували владні російські кола у вирішенні польського питання. Однак, відразу після вітальних заяв демократів вони висловили сподівання, що поляки зможуть скористатися з цих подій.

У популярній польській газеті «Dziennik Kijowski», яка була виразником інтересів національного табору (народових демократів, ендеків) у Києві, в статті головного редактора Е. Пашковського зазначалося, що «поляки стали свідками першого акту фактичної реалізації тих засад, які на початку Великої війни, як гасла, були написані на бойових прапорах, які стирали свідомі держави» [7, s. 1]. Він порівнював революцію із вулканом, який відкрив свої нетрі. І не всі гасла, які кидалися для свободи народів, були щирими, і не в кожному акті були наміри їх дотримання, сподіваючись, що вулкан можна загасити. Польща, яка в міжнародному кодексі не